

УДК 379.8.015.31:172.15

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3\(210\)-110-114](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-110-114)

Немцова Лілія Орестівна,
кандидатка мистецтвознавства,
асистентка кафедра музики,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Україна
Niemtsova Liliya,
Candidate in Art History,
Assistant at the Department of Music,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
E-mail: l.niemtsova@chnu.edu.ua
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-1726-1349>

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- A** *Патріотичне виховання учнів є одним із важливих складників системи освіти і відіграє важливу роль у формуванні ідентичності, свідомості та національного самовизначення молодого покоління. Позашкільна діяльність має великий потенціал для реалізації завдань патріотичного виховання учнів, оскільки вона дозволяє виховати у дітей певні знання, вміння, навички та цінності у неформальному середовищі. Пропонована розвідка є спробою дослідження можливостей позашкільної освіти в контексті виховання національно-патріотичної свідомості українських школярів в умовах мілітарної дійсності. Наводиться перелік конкретних заходів, які могли б бути корисними в контексті виховання патріотизму. Наголошується, що позашкільна діяльність патріотичного спрямування може стати чинником нормалізації морально-психологічного стану учнів і злагодити сприйняття стресового сьогодення.*

Ключові слова: позашкільна діяльність; патріотизм; позакласна робота; національна свідомість

Patriotic education of students in the conditions of extra-school activities

- S** *Patriotic upbringing of students is one of the important components of the education system and plays an important role in the formation of identity, consciousness, and national self-determination of the young generation. Extracurricular activities have great potential for the implementation of the tasks of patriotic education of students as they allow children to be educated in certain knowledge, abilities, skills and values in an informal environment. The proposed survey is an attempt to study the possibilities of extracurricular education in the context of raising the national-patriotic consciousness of Ukrainian schoolchildren in the conditions of military reality. A list of specific measures that could be useful in the context of patriotism education is given. It is emphasized that extracurricular activities of a patriotic orientation can become a factor in normalizing the moral and psychological state of students and harmonize the perception of the stressful present.*

Key words: extracurricular activities; patriotism, extracurricular work; national consciousness

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Актуальність дослідження позашкільної освіти в контексті національно-патріотичного виховання учнів полягає в тому, що в сучасних умовах Україна має потребу у формуванні духовного та культурного ландшафту нації, а це майже неможливо без належного рівня національно-патріотичного виховання молодого покоління. Позашкільна освіта може відіграти

важливу роль у досягненні цієї мети, оскільки вона надає можливості для формування національної свідомості та виховання громадянської свідомості зокрема. Дослідження позашкільної діяльності, у тому числі проєктів та інших форм позашкільної освіти, дозволить виявити ефективні підходи та методи роботи зі студентами, які допомагатимуть формувати національну свідомість і цінності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.
Стаття О. Биковської «Позашкільна освіта:

теоретико-методичні аспекти» розглядає сутність і значення позашкільної освіти в умовах сучасного світу. У статті простежується розвиток позашкільної освіти від класичного моделювання до сучасних форм і методів здобуття додаткових знань і навичок. Західна модель позашкільної освіти розглядається як засіб підвищення відповідальності дорослих за дітей, підтримки їхнього особистісного розвитку та допомоги забезпечення ефективнішої підготовки до життя в майбутньому. Один із позитивних аспектів розглядається в тому, що позашкільна освіта дозволяє виявити в учнів прихильність до певної галузі у сфері наук, культури, спорту тощо. У статті розглядаються конкретні позашкільні заходи, такі як дитячі табори, кружки та секції, що спрямовані на актуалізацію індивідуальних особистісних особливостей дитини, формування спільноти, розвиток майстерності та підвищення ерудиції [2].

В. Вербицький і З. Рудакова зосереджують увагу на проблемах розвитку позашкільної освіти в Україні в контексті історичних і сучасних викликів і можливостей. Автори підкреслюють недостатнє використання новітніх технологій та інновацій у процесі позашкільної освіти. Особливо важливим є включення технології віртуальної реальності, що може допомогти в створенні нового рівня педагогічних програм і досягненні вищого результату. Вони зазначають, що розвиток індустрії, зміни в парадигмах, технологічні перерозподіли, а також глобалізаційні процеси, становлять нові виклики для сучасної позашкільної освіти [3].

Стаття Геннадія Пустовіта «Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку» присвячена визначенню сучасного стану та перспектив розвитку позашкільної освіти і виховання в Україні. Автор наголошує на тому, що позашкільна освіта має важливу роль у вихованні і розвитку особистості дитини, тому необхідно ретельно підходити до процесу вибору форм і методів такої освіти. Він також зазначає, що необхідно відмовитися від стандартизації та формалізації позашкільної освіти, а зосередитися на індивідуальному підході до учнів та підвищенні мотивації до навчання та саморозвитку. У статті розглядаються питання щодо здобуття учнями знань і навичок, а також задоволення своїх потреб та інтересів у позашкільному навчанні. Автор

наголошує, що дуже важливо, щоб позашкільна освіта сприяла вихованню громадянської позиції, формувала цінності та культуру дітей і молоді [6].

Т. Сорока, Б. Струганецька розглядають позитивний вплив позашкільної освіти на соціалізацію підлітків, які мають проблеми у поведінці та спілкуванні. Автори вказують, що позашкільна освіта є ефективним засобом виховання та розвитку особистості підлітка, оскільки вона дозволяє зробити навчання цікавішим й ефективнішим, підвищує мотивацію до навчання та активне зацікавлення учнів у діяльності. Також вони зазначають, що позашкільна освіта може бути ефективним інструментом у боротьбі із соціальною відчуженістю, протидією недостатньому розвитку самооцінки та підвищенню здоров'я молоді [7].

Т. Філатєва проводить історико-педагогічний аналіз розвитку позашкільної освіти в Україні. Вона зазначає, що позашкільна освіта займає важливе місце в системі освіти, забезпечуючи зміцнення морально-етичних і соціальних цінностей дітей і молоді. Авторка звертає увагу на історичний аспект розвитку позашкільної освіти в Україні, зокрема на період до та після Другої світової війни, та підкреслює велику роль позашкільної освіти у соціалізації молоді та стимулюванні розвитку цінностей громадянства та національної свідомості [8].

Крім того, в контексті нашої розвідки цікавими є роботи таких науковців як: А. Бакало [1], О. Биковської [2], В. Вербицького, З. Рудакової [3], Р. Пересади [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Дослідження позашкільної діяльності, у тому числі проектів та інших форм позашкільної освіти, дозволить виявити ефективні підходи та методи роботи зі студентами, які допомагатимуть формувати національну свідомість і цінності.

Мета статті полягає у спробі аналізу можливостей позашкільної освіти в контексті національно-патріотичного виховання школярів і подолання негативних стресових наслідків мілітарної дійсності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Позашкільна діяльність є недооціненим чинником у формуванні освіченої, свідомої та активної молоді в Україні, а в умовах

війни вона стає надзвичайно актуальною. Війна в Україні призвела до численних труднощів у житті громадян, включаючи учнів, тому позашкільна діяльність може стати важливим засобом подолання негативних наслідків війни. Позашкільна діяльність для учнів стає місцем, де формуються важливі цінності, що допомагають відчутти підтримку від родини та суспільства, зберегти внутрішню стійкість і знайти можливості для розвитку. Це дає можливість учням не заглиблюватися в негативний стан після втрати та конфліктів, а знайти нові заняття, що на практиці допомагатиме злагодити сприйняття стресової реальності та акцентувати почуття національної свідомості.

Одним із найефективніших методів патріотичного виховання є залучення учнів до організації та участі в різноманітних проєктах, які сприяють формуванню та укріпленню національної свідомості, культурно-історичної пам'яті та розуміння української ідентичності. Наприклад, проведення екскурсій до пам'ятників культурної спадщини, участь у роботі клубів і конференцій з історії України, виготовленні патріотичних сувенірів тощо.

Одночасно навчальна діяльність повинна бути насиченою патріотичним контентом. Для цього необхідно активно використовувати різноманітні методи навчання, зокрема інтерактивні лекції, розіграші, експерименти, участь у проєктах, фестивалях, дебатах тощо. Для впровадження патріотичного виховання у позашкільну діяльність необхідно досліджувати методи та засоби, що забезпечують ефективний і результативний розвиток дитини. Окрім цього, потрібно вивчати практичний досвід проведення патріотичної роботи в школах і позашкільних закладах та оцінювати його результати.

Патріотизм завжди був важливим складником музичної культури України. Національні мелодії, пісні та традиції є невід'ємною частиною нашої культурної спадщини. Музика, в якій відображаються ці цінності, може мати велику пізнавальну та виховну цінність для молодого покоління. Взаємозв'язок музики і патріотичного виховання полягає в тому, що музика може стати потужним засобом формування патріотичної свідомості та національної ідентичності. Музика включає в себе емоційний і художній аспекти, що дозволяє створювати особливу атмосферу, що об'єднує і зближує людей.

Патріотична музика не обов'язково повинна бути простою, вона може бути розширена та складна, але головне вона повинна формувати національну гордість і самовизначення. Для патріотичного виховання важливо обирати музичний репертуар для заходів і концертів. Не менш важливо, щоб діти та інші слухачі розуміли зміст і послання у музичних творах, тому його варто аналізувати та обговорювати. Також можна організовувати музичні конкурси, аматорські гурти, поєднуючи учнів разом і посилюючи патріотичний дух.

Музична діяльність учнів може бути ефективним засобом виховання патріотизму і формування національної свідомості в рамках позакласної роботи. Музика не тільки дозволяє використовувати творчі та технічні вміння, але й розвиває емоційну сферу, що позитивно впливає на загальний психологічний стан учнів. Організація музичної діяльності учнів може включати в себе різноманітні заходи, наприклад, профільний клуб музичних зацікавлень, музичні конкурси, фестивалі та концерти. У даних заходах учасники можуть миттєво проймаються національно-патріотичними ідеями, поєднуючи музику з емоційним відгуком. Наприклад, можна організувати концерти у визначені державні свята або національні релігійні свята, де музичні твори та пісні будуть містити національно-патріотичний зміст. Крім того, музична діяльність може включати в себе ігри на національних інструментах із метою збереження й популяризації народної музичної культури. У рамках таких заходів учні можуть детальніше ознайомитися з історією народної творчості та традиціями свого народу.

Крім того, позашкільна діяльність учнів в умовах мілітарної дійсності може стати ефективним засобом виховання патріотизму та формування національної свідомості. Україна знаходиться в складних соціально-політичних умовах, що вимагає від нас націоналізму та патріотизму, спрямованих на виховання сильного громадянства. В умовах війни позашкільна діяльність може бути спрямована на формування здатності до захисту Батьківщини, захисту національних традицій та історичної пам'яті. У рамках таких заходів можуть проводитися екскурсії до пам'ятників і музеїв, присвячених героям України, а також до пам'ятних місць війни.

Також національно-патріотичне виховання може включати в себе організацію різноманітних заходів, що спрямовані на збільшення інформованості учнів про традиції та історію своєї країни. Це можуть бути тематичні вечори, круглі столи, лекції з історії України, виставки та конкурси малюнків і фотографій на тему патріотизму. Участь у політичних і наукових конференціях може допомогти виховати патріотичну свідомість та історичне сприйняття. Учасники таких заходів отримують знання про історію та сучасний стан нашої країни, що дозволяє розвивати в них свідоме ставлення до власної культури та історії.

Позашкільна діяльність для учнів міста Чернівці в умовах війни може стати важливим засобом формування патріотизму та національної свідомості. У місті Чернівці військові дії відбувалися не безпосередньо, але учні можуть повністю відчувати наслідки війни. Організація меморіальних заходів для вшанування загиблих захисників України може допомогти виховати патріотичну свідомість і покращити менталітет. Учні можуть брати участь у церемонії покладання квітів до пам'ятників, участі в мітингах, відвідувати виставки, присвячені війні, і брати участь у інших відповідних заходах міста.

Учні можуть брати участь у волонтерських програмах, що спрямовані на підтримку військових, що допоможе у розвитку почуття громадянської відповідальності. Наприклад, шкільні клуби волонтерства можуть пропонувати учням моніторити потреби військових та організувати збір необхідних речей. Окрім того, проведення спортивних змагань, які спрямовані на об'єднання учнів та підвищення мотивації до навчання та досягнення успіхів, може допомогти зберегти дух національної єдності. Такі змагання можуть проводитися серед різних шкільних команд і спортсменів.

Ось декілька конкретних прикладів позашкільних заходів, котрі можуть позитивно сприяти вихованню національно-патріотичних настроїв серед учнів українських шкіл в умовах мілітарної дійсності:

1. Меморіальна екскурсія до пам'ятників та музеїв, присвячених учасникам війни та захисникам України.

2. Участь у програмах допомоги військовим. Учні можуть стати волонтерами шкільного клубу волонтерства та допомогти зібрати необхідні речі

(одяг, продукти харчування, медикаменти тощо) для військових.

3. Конкурс малюнків на тему «Моя Батьківщина – моя гордість». Учні можуть створити свої малюнки, на яких зображують символи України, пейзажі рідного краю та героїв нашого регіону.

4. Концертна програма із піснями національно-патріотичного змісту. Учні можуть виступати з народними піснями, які зберігають історію нашого народу та підвищують національну свідомість.

5. Проектна діяльність. Учні можуть створити проєкт, який зосередиться на зборі та розширенні історії рідного міста чи краю.

Усі ці заходи допоможуть учням зберегти дух національної єдності, сприйняти історію свого краю, підвищити мотивацію до навчання та досягнення успіхів.

Крім того, позашкільна діяльність патріотичного спрямування може відігравати важливу роль як чинник формування моральної та психологічної стабільності учнів. У період соціальної нестабільності, війни, економічних напружень і стресів патріотична свідомість може бути однією з ознак духовної стійкості українства. Патріотична діяльність спрямована на виховання в учнів почуття гідності, моральної стійкості та відповідальності за долю своєї країни. Живі та яскраві враження, які учні отримують на таких заходах, можуть допомогти звести на мінімум відчуття самотності і спонукати учнів відчувати себе сильними та стресостійкими.

Аналізуючи громадянську компетентність і подальшу стресостійкість дослідники Яремович та Патрика вказують: «Громадянську компетентність учнів формують шляхом навчання в дії, наприклад, розглядом певних проблем, які можуть виникати у майбутньому, та в пошуках власного рішення» [9]. Ця цитата підтверджує важливість методів активного навчання та розвитку навичок самостійності у формуванні громадянської компетентності у школярів. У свою чергу науковці Л. Одинченко та Л. Колот вказують на те, що «навчально-виховний процес у спеціальній школі повинен відповідати загальнодержавним тенденціям розвитку виховання патріотизму, поваги до історії, культурних традицій тощо» [4]. Ця теза підкреслює розуміння важливості національної різноманітності. Учні, під час реалізації таких програм, матимуть можливість зустрітися з представниками різних регіонів

України, знайомитися з їхньою культурою та традиціями, що допоможе позбутися стереотипів і розуміти важливість збереження культурної різноманітності в Україні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, позашкільна патріотична діяльність може відігравати важливу роль у формуванні моральної та психологічної стабільності учнів. Сприйняття національної культури та імпульс до її розвитку, допоможуть навчити молодь поважати власну історію та традиції, що допоможе створити у свою чергу стабільну суспільну поведінку більшого числа людей.

Список використаних джерел

1. Бакало А. О. Формування вокально-хорових навичок у підлітків на уроках музичного мистецтва. *Progressive research in the modern world : the 2 nd International scientific and practical conference* (November 2-4, 2022). BoScience Publisher, Boston, USA, 2022. P. 221–226.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні аспекти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі*. 2009. № 2. С. 34–37.
3. Вербицький В. В., Рудакова З. М. Про стан і перспективи розвитку позашкільної освіти. *Позашкільна освіта: історичні поступу та здобутки* : матеріали Всеукр. пед. конф. (Київ, 2-3 грудня 2008 р.). Київ, 2008. С. 5–18.
4. Одинченко Л., Колот Л. Національно-патріотичне виховання в структурі позакласної виховної роботи спеціальної школи. *SworldJournal*. 2022. Is. 16, p. 2. P. 67–71. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1902-Article%20Text-1597-1-10-20230123.pdf>
5. Пересада Р. В. Формування національної свідомості та патріотизму учнівської молоді шляхом використання проектних і мультимедійних технологій у виховній та освітній діяльності вчителя. *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (15-19 груд. 2022 р.). Київ, 2022. С. 766–773.
6. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта та виховання в Україні у векторах сучасного розвитку. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 3. С. 5–10.
7. Сорока Т., Струганець Б. Актуалізація можливостей позашкільної освіти в соціалізації підлітка. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. № 2. С. 275–281.
8. Філатьєва Т. В. Позашкільна освіта як історико-педагогічна проблема. *Науковий вісник Донбасу*. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_4_21
9. Яремівич М. А., Партика С. Я. Шляхи формування громадянської компетентності в учнів початкових класів НУШ. *Modern research in world science : the 12 th International scientific and practical conference* (February 26-28, 2023). SPC “Sci-conf. com. ua”. Lviv, 2023. P. 582–587.

References

1. Bakalo, A. O. (2022). Formuvannia vokalno-khorovykh navychok u pidlitkiv na urokakh muzychnoho mystetstva [Formation of vocal and choral skills in teenagers at music lessons]. In *Progressive research in the modern world: the 2 nd International scientific and practical conference* (pp. 221-226). BoScience Publisher, Boston, USA [in Ukrainian].
2. Bykovska, O. V. (2009). Pozashkilna osvita: teoretyko-metodychni aspekty [Extracurricular education: theoretical and methodological aspects]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoi shkoli [Pedagogy of creative personality formation in higher and general schools]*, 2, 34-37 [in Ukrainian].
3. Verbytskyi, V. V., & Rudakova, Z. M. (2008). Pro stan i perspektyvy rozvytku pozashkilnoi osvity [About the state and prospects for the development of extracurricular education]. In *Pozashkilna osvita: istorychni postupy ta zdobutky [Extracurricular education: historical progress and achievements]: materialy Vseukr. ped. konf.* (pp. 5-18). Kyiv [in Ukrainian].
4. Odyuchenko, L., & Kolot, L. (2022). Natsionalno-patriotychno vykhovannia v strukturі pozaklasnoi vykhovnoi roboty spetsialnoi shkoly [National-patriotic education in the structure of extracurricular educational work of a special school]. *SworldJournal*, 16, 2, 67-71. Retrieved from <file:///C:/Users/User/Downloads/1902-Article%20Text-1597-1-10-20230123.pdf> [in Ukrainian].
5. Peresada, R. V. (2022). Formuvannia natsionalnoi svidomosti ta patriotyizmu uchnivskoi molodi shliakhom vykorystannia proiektnykh i multymediinykh tekhnolohii u vykhovnii ta osvittinii diialnosti vchytelia [Formation of national consciousness and patriotism of student youth through the use of project and multimedia technologies in the teacher's educational and educational activities]. In *Innovatsiini praktyky naukovoi osvity [Innovative practices of scientific education]: materialy II Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (pp. 766-773). Kyiv [in Ukrainian].
6. Pustovit, G. P. (2013). Pozashkilna osvita ta vykhovannia v Ukraini u vektorakh suchasnoho rozvytku [Extracurricular education and upbringing in Ukraine in the vectors of modern development]. *Osvita ta pedahohichna nauka [Education and pedagogical science]*, 3, 5-10 [in Ukrainian].
7. Soroka, T., & Struhanets, B. (2016). Aktualizatsiia mozhlyvostei pozashkilnoi osvity v sotsializatsii pidlitka [Actualization of opportunities for extracurricular education in adolescent socialization]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Pedahohika [Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Pedagogy]*, 2, 275-281 [in Ukrainian].
8. Filatyeva, T. V. (2014). Pozashkilna osvita yak istoryko-pedahohichna problema [Extracurricular education as a historical and pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Donbasu [Scientific Bulletin of Donbass]*, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2014_4_21 [in Ukrainian].
9. Yaremovich, M. A., & Partyka, S. Ya. (2023). Shliakhy formuvannia hromadianskoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv NUSH [Ways of forming civic competence in primary school students of NUS]. In *Modern research in world science: the 12 th International scientific and practical conference* (pp. 582-587). SPC “Sci-conf. com. ua”. Lviv [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського матеріалу 13.05.2023